

A hivatalos iratokban még akkor sem törekszenek az egységes megnevezésre, ha több vádlott nevét sorolják fel ugyanabban a szövegrészben: *Varannai Zsigmondné Gabó Kata, Bán Pálné, Szabó Palkóné Baranyi Kata, Czenéné gyanúsított boszorkányok önkéntes vallomása Mádon (1715) [297]*. Megfigyelhetjük, hogy az említett négy személy megnevezésére ugyanazon a mondaton belül három különböző típusú névformát használnak. Egyiküket *-né* képzős férjcsaládnévvel említik: *Czenéné*, másikat *-né* képzős kételemű férfinévvel: *Bán Pálné*, két személy esetében pedig kiegészítik az előbbi névformát a nő saját kételemű nevével: *Varannai Zsigmondné Gabó Kata; Szabó Palkóné Baranyi Kata*. A fentiekhez hasonló, gyakran előforduló példák azt igazolják, hogy a XVII–XVIII. századi hivatalos iratokban a mainál gazdagabb volt a nőket megnevező névalakok választéka, és kötetlenebb volt a névhasználat.

Hivatkozott irodalom:

- DÖMÖTÖR TEKLA 1981. *A magyar nép hiedelemvilága*. Corvina Kiadó, Budapest.
- FÜLÖP LAJOS 1983. Női és asszonynevek a XVI. századi levelekben. *Névtani Értesítő* 53–9.
- B. GERGELY PIROSKA 1993. Az erdélyi asszonyok régi megnevezéseiről. *Névtani Értesítő* 118–25.
- B. GERGELY PIROSKA 1995. Mesterségűző asszonyemberek megnevezései az erdélyi régiségben. *Magyar Nyelv* 186–91.
- NYIRKOS ISTVÁN 1999. A családnévként szereplő női keresztnevekről. *Névtani Értesítő* 183–8.
- ÖRDÖG FERENC 1975. Az asszonyok megnevezése a népnyelvben. In: *Pais Dezső tudományos emlékülés Zalaegerszegen*. Szerk. SZATHMÁRI ISTVÁN–ÖRDÖG FERENC. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 140. sz. 69–72.
- PAIS DEZSŐ 1951. A *-né* képzők. *Magyar Nyelv* 1–12.
- PAPP LÁSZLÓ 1960. A nők megnevezése a XVI. század második felében. *Magyar Nyelvjárások* 56–89.
- SCHRAM FERENC 1970. Magyarországi boszorkányperek 1529–1768. I–II. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- SCHRAM FERENC 1982. Magyarországi boszorkányperek 1529–1768. III. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- SZABÓ T. ATTILA 1970. A magyar asszonynev és még valami. In: *Anyanyelvünk életéből. Válogatott tanulmányok, cikkek I*. Kriterion Kiadó, Bukarest. 48–54.
- SZABÓ T. ATTILA 1972. Annasszony és asszonytársai. In: *Nyelv és múlt. Válogatott tanulmányok III*. Kriterion Kiadó, Bukarest. 245–9.
- SZENDREY ÁKOS 1986. *A magyar néphit boszorkánya*. Magvető Könyvkiadó, Budapest.

FERCSIK ERZSÉBET

A XVII–XVIII. SZÁZADI ISKOLAI NEVEKRŐL ÉS UTÓÉLETÜKRŐL

1. A nagyméretű nyelvi – köztük névtani – adattárak létrehozása és közzététele mindig előfeltétele és letéteményese a tudományozak fellendítésének, hisz új tudományos eredmények sorozata születik meg nyomukban. A tudományművelés ilyen jellegű – nem csekély önzetlenséget is kívánó – szolgálata különösképpen jellemző ÖRDÖG FERENC tudósi alkatára és tevékenységére. A magyar helynevek összegyűjtésének és publikálá-

sának nagyszabású munkálataiban vezetőként, aktív résztvevőként és az első kötetek közzevetőjeként vállalt szerepe mellett a magyar személynév-kutatásban az ő nevéhez fűződik az első nagytíji személynév-monográfia, majd a XVIII. századi Zala megye teljes lakosságának személynévanyagát tárta fel és tette közzé négykötetes impozáns munkában. De máris újabb, rendkívüli segítséget nyújtó munkával: CSÁNKI DEZSŐ történelmi földrajzához készített helynévmutatóval ajándékozta meg a magyar névtan művelőit. Mindez széleskörű rálátást biztosít ÖRDÖG FERENC írásainak, tanulmányainak, amelyek a tulajdonnevek sokféle fajtájára, a hely- és személyneveken kívül templomtitulusokra, a patika- és harangnevekre stb. is vonatkoznak.

E változatos tematikán belül ismételtelen foglalkozott a helynevekből származó családnevekkel is. Hozzászólt a pusztai helynévből származó családnevek sokat vitatott kérdéséhez (1982, 1997), és rámutatott a hely- és személynév etimológiai összefonódásából adódó problémákra. A Zala megyei tízezres nagyságrendű adatanyagból merítve foglalkozott a helynevekből keletkezett családnevek összes történelmi típusaival: az *-i* képzősökkel, a képző nélküliekkel és a mindkét változatban előfordulókkal, előtérbe állítva e névtípus legfőbb névadási motivációját: a népmigrációt szűkebb és tágabb földrajzi körzetekben. Minthogy a távolabbi helységekre utaló családnevek száma jóval felülmúlja a Zala megyei helységekre utalókat, ÖRDÖG e névanyagon is igazolja, hogy a török kiűzése után pusztán maradt területek újranépesítésének jelentős névtani következményei mutatkoznak meg – többek között – a helynevekből származó családneveken belül is (1997).

A személynév középmagyar kori történetének vizsgálata során a helynevekből származó családnevekről HAJDÚ MIHÁLY is azt állapítja meg, hogy „különösen a XVII. század végén, XVIII. elején mutatják a családnevek ezeket az áttelepülésekre utaló arányszám eltolódásokat” (HAJDÚ 1997: 37). A középmagyar kor végén, vagyis a XVIII. század utolsó harmadában a HAJDÚ vizsgálatába bevont tizenkilenc régióban a helynévi eredetű családnév-típus nagyságrendben a második (27,2%), a lakosoknak azonban ennél jóval kisebb része: 14,3%-a viselte őket (i. m.). A nevek és a névviselők közti jelentős aránybeli eltérésekből is azt lehet kiolvasni, hogy közepes vagy ritkább megterheltségű nevek lehettek, vagyis máshonnan beköltözöttek, egyéni vagy csoportos áttelepültek kaphattak ilyen nevet. E korszak történelmi és településtörténelmi eseményeit ismerve érthető, hogy e névtípus arányait a migráció fokozódása egyre inkább növelte, sőt a névtípuson belüli arányokat is módosíthatta. A névadási indítékok: birtokra, lakóhelyre, illetve előzetes lakóhelyre utalás közül e korban a legutóbbi került az első helyre.

2. Mindezzel egyetértve azonban szeretnék rámutatni egy merőben más jellegű tényezőre, mely épp a XVI–XVIII. században szintén hozzájárulhatott a helynévi alapú családnevek gyarapodásához, de eddig nem részesült kellő figyelemben. Ez a korabeli iskolai névhasználat, mely az iskola tagjainak keresztnéve mellett a származási hely feltüntetését tartotta elsősorban fontosnak. E névformák kiindulópontjai és terjesztői azok az európai egyetemek – korabeli szóval: akadémiák – voltak, amelyek a különböző országokból összegyűlt hallgatóikat – az akadémitákat – származási helyük szerint tartották számon (hisz tanulmányaik anyagi forrásai is általában ezekhez kötődtek). A beiratkozási jegyzőkönyvekben, a matrikulákban ezt kötelező volt feltüntetni. Hasonló gyakorlatot követtek a hazai magasabb szintű iskolák – korabeli néven: kollégiumok – is, amelyeknek nagyobb területi vonzáskörzetük volt. Ezeknek a száma és diáklétszáma a reformáció korában hallatlan mértékben megnőtt párhuzamosan a külföldi – ekkor

német, holland angol stb. – egyetemekre peregrináló magyar akadémiták ugrásszerűen emelkedő számával. A reformáció közismert műveltségterjesztő hatása, iskolapolitikája folytán már a XVI. századtól kezdődően a magyar társadalom minden rétegeből, a nemességen kívül a városi polgárságból, de még a jobbágyok gyermekeiből is igen sokan léptek a tanulás útjára, számra nézve sem volt tehát jelentéktelen az a réteg, amelynek tagjai hozzászoktak tanuló éveik alatt, hogy származáshelyükre utaló nevet viseljenek vagy eredeti családnevüket azzal egészítsék ki. Művelődéstörténetünk kiemelkedő személyiségei közül sokat főként a XVII–XVIII. századból szintén ilyen néven ismerünk: pl. Szenczi Molnár Albert, Apáczai Csere János, Misztótfalusi Kis Miklós, Baróti Szabó Dávid, Pápai Páriz Ferenc, Kőrösi Csoma Sándor stb.

Nagy tömegű adatot nyújtanak erre az iskolai névhasználatra azok a kiadványok és sorozatok (pl. a *Fontes Rerum Scholasticarum* sorozat kötetei), amelyeket elsődlegesen művelődés- és iskolatörténeti céllal tettek közzé a külföldi akadémiákon, illetve nevezetes kollégiumokban tanuló diákok és tanárok névjegyzékeivel. Magam a XVI–XVIII. századi keresztnévhasználat felekezeti jellegének kutatásában használtam fel őket, s eközben terelődött rá a figyelmem a származáshelyi névelemekre, s arra, hogy e kiadványok tanulmányainak – nem névtanos – szerzői ezeket egyértelműen családnévnek nevezik, minősítik. Erre reagálva foglalkoztam velük röviden egy elsődlegesen más témájú közleményemben (GERGELY 1998) jelezve, hogy szükségesnek tartom alaposabb vizsgálatukat. Ezt szeretném most megvalósítani.

3. A forrásanyag, amelyre alapozom vizsgálatomat, három nevezetes erdélyi iskola: a nagyenyedi református kollégium, a kolozsvári unitárius ún. óvári iskola és a szatmári református kollégium diák- és tanárnévsorai a XVII. és XVIII. századból.¹ E két századon belül párhuzamba állítva tekintem át e három kollégium névanyagát a következő szempontok szerint: 1. milyen mértékű a helynévi alapszavú nevek használata, és vannak-e kronológiai változások e tekintetben? 2. milyen szerkezeti változatokban jelennek meg? 3. változnak-e funkcionálisan, különösen a családnévhez való viszonyukban?

3.1. A nagyenyedi református kollégium tógás (felsőbb osztályos) diákjainak létszáma 1662–1700 között hozzávetőlegesen 766, 1700–1780 között pedig 2332 fő lehetett (JAKÓ–JUHÁSZ 1979: 50–3). A matrikulákba beírt nevek a XVII. században, de még a XVIII. század első évtizedében is szinte teljes egészében helynévi alapszavú neveket tüntetnek fel a (latinus formájú) keresztnévvel mellett (pl. *Michael Gernyeszegi, Johannes Sövenfalvi, Martinus Dálnoki* stb.). Ebben az időszakban alig egy tucatra tehető azoknak a diákneveknek a száma, amelyekben más jellegű név áll a keresztnév mellett (pl. *Stephanus Szikra, Georgius Kús, Laurentius Bíró, Petrus Nagy, Paulus Pálfi, Franciscus Damokos* stb.). Ezek a utóbbi minden bizonnyal családnévnek tekinthető nevek a XVIII. század második évtizedétől egyre gyarapodnak a matrikulákbeli nevek között és az 1740–80-as években már többségbe is kerülnek, a helynévi jellegűek aránya ekkor 44,37%-ra esik vissza.

A kolozsvári unitárius kollégium (az ún. óvári iskola) tógátusainak és tanárainak nevét az 1626–48-as évekre vonatkozó és az iskola mindennapi életét tükröző naplószerű jegyzőkönyvekből (fascikulusokból) ismerhetjük meg. Ez a névanyag tehát a másik két forrásnál jóval rövidebb időre: a XVII. század első felére korlátozódik, és a diáklétszám teljessége tekintetében sem mérhető a matrikulákhoz. 476 diák és tanár neve került e forrásanyagból összeállított névjegyzékbe, amely a helynévi alapszavú iskolai névhasználatról csaknem teljesen homogén képet mutat: a keresztnév mellett mindig helynévből

keletkezett név áll (pl. *Samuel Gidofalvi, Johannes Desi, Daniel Urmeosi, Petrus Arkosi* stb.). Kivételt ez alól a magyar diákok közt csak egyetlen főnemesi név, a *Bánfi* képez. Viszont a más nemzetiségű diákok, főképpen az iskolát ekkor még elég jelentős számban látogató unitárius szász diákok általában eredeti családnévükön szerepelnek (*Baumgarthus, Braller, Henter* stb), illetve még egy-két más nemzetiségre utaló név (*Horvat, Ilyrieus*) tűnik fel. A helynévi alapszavú nevek iskolai név jellegét mintegy aláhúzzák azoknak a kolozsvári polgároknak a családnévei, amelyek különböző okok folytán (prebendával, természetbeni adományokkal vagy más módon támogatják az iskolát, temetésükön, lakodalmukon énekelnek a diákok stb.) bekerülnek az iskola életét rögzítő fascikulusokba (pl. *Borsos, Forgach, Borbel, Czep, Teolczeres, Bora, Olaios, Bakos* stb.), tanúskodva a valódi családnévek változatot típusairól.

A szatmári református kollégiumból szintén matrikulabeli névanyag áll rendelkezésünkre mindkét századból. A tógás diákok létszáma itt 1610–1700 között 2098, 1700–1747 között pedig 1099 volt (BURA 1994: 34). Bejegyzésük kivétel nélkül helynévi alapszavú néven történik 1610-től 1714-ig, időben is hasonlóan az enyedi kollégiumhoz (pl. *Paulus Nagyiday, Georgius Eniedi, Petrus Thasnadi, Michael Szatthmari, Gregorius Paskahazi* stb). 1714-ben jelennek meg az első más jellegű családnévi bejegyzések (pl. *Sigismundus Deák, Johannes Takács, Paulus Torma*) évről évre szaporodva. A XVIII. századi matrikulák utolsó éveiben (1736–45) pedig már többségbe kerülnek a helynévi alapszavúakkal szemben.

Egyöntetőség mutatkozott tehát a XVII–XVIII. századi iskolai névhasználat jellegében és időbeli változásában egyaránt. A XVII. században, de valószínűleg korábban is a helynévi alapszavú nevek csaknem kizárólagosak voltak, majd a XVIII. század második évtizedétől fokozatosan mind több diákot tüntettek fel más jellegű néven, e század közepétől pedig már ezek voltak többségben, bár a helynévi alapszavúak száma még ekkor is jelentékeny. A XIX. századi diáknévsorokból pedig el is tűnik az ún. iskolai név, a diákok változatos típusú családnévei közül a helynévi alapszavúak aránya ekkor már nem emelkedik ki.

3.2. Az iskolai használatú névformának többféle változata volt. Legáltalánosabb a kételemű, a családnév + keresztnév együtteséhez hasonló névforma, melyben a családnév helyén a helynévi alapszavú név állt. A kollégiumok latin nyelvűségéhez igazodva a névelemek sorrendje fordított, a keresztnévek alakja is latinosított. A helynévi alapszavú név viszont a legtöbbször *-i* képzős magyar alakban szerepel: *Balthazar Zágoni, Adamus Pápai, Basilius Várallyai, Josephus Aknai, Franciscus Thordai* stb. Az enyedi és a kolozsvári kollégiumba járó szászoknál ellenben a helynévi alapszavú név is gyakran latin nyelvű végződéssel (pl. *Mathias Szebesensis, Johannes Heltensis, Georgius Szentagotensis, Georgius Bistricensis*) vagy latinra fordított alakban jelenik meg. (*Valentinus Longevalensis* = Hosszúaszói, *Michael Martinianus* = Martonfalvi). Jóval ritkábban magyaroknál is előfordulnak latinosított névalakok (pl. *Stephanus Albensis* = Fejérvári, *Martinus Mercuriensis* = Szeredai, Szerdahelyi, *Andreas Barovius* = Baranyai), a szatmári kollégium diákjainál pedig még valamivel gyakrabban is (pl. *Martinus S. Cassouius, Stephanus Uyuarosinus, Johannes Carolinus* ugyanez a személy más években *Johannes Karoly, Martinus Mediomontanus* stb.).

A másik változat háromelemű: (latinus sorrendben) keresztnév + családnév + helynévi alapszavú név. A családnév megjelenhetik betűnév formában vagy teljes alakban.

A betűnév rendszerint a keresztnév és a helynévi alapszavú név közé ékelődik. A nagyenyedi és a szatmári matrikulákban kezdettől fogva jelentkezik és a teljes vizsgált időszakban jelen van, pl. *Samuel P. Krizbai, Michael Sz. Zabolai, Johannes V. Dállyai, Stephanus M. Bekessi, Johannes K. Milotai, Martinus S. Porczalmi* stb. A diákok mellett a professzorok neve közt is megtalálható, a szatmári kollégium 1610–1749 közötti professzorainak egyharmadát ebben a névformában jegyezték fel (i. m. 9.). E változat gyakorisága hullámzó, sűrűbb előfordulásai nem időhöz, hanem inkább a nevet bejegyzők szokásához, esetleg egymás utánzásához köthetők. A szatmári matrikulában például 1687–96 között ugrásszerűen megszorodik ez a változat – az 1695–96-ban bejegyzett minden névben következetesen van betűnév –, majd ezután ismét viszonylag ritkább az előfordulásuk. A kolozsvári kollégium jegyzőkönyvében a háromelemű nevek sokkal ritkábbak, s ez nyilván összefügg azzal, hogy a diákok mindennapi életét rögzítő szövegekbe a mindennapi névhasználathoz közelebb álló rövidebb névformák kerülnek, a matrikulákba viszont a hivatalosabb, teljesebb névformákat vezetik be. Így betűneves formákkal mindössze kétszer találkozunk a kolozsvári fascikulusokban pl. *Gregorius K. Killyeni, Georgius Killyeni P.* E névformákban szereplő betű azonban nem mindig betűnév, nem mindig a családnév rövidítése, hanem lehet a helynévi alapszavú név előtagjának rövidítése is, pl. *Daniel K. Vásárhelyi* (Kézdivásárhelyi), *Gabriel Sz. Királyi* (Szentkirályi), *Josephus F. Bányai* (Felsőbányai) stb. Így ezeket nem is tekinthetjük háromelemű neveknek. A legtöbb esetben a névalakban szereplő betű azonban nem áll összefüggésben a helynévi alapszóval, tehát legvalószínűbb, hogy az eredeti családnevet képviseli kezdőbetűjével. Ennek bizonyítékai azok az esetek, amelyek az enyedi kollégium matrikula másolatában felbukkannak bővebb, a családnevet teljesen kiíró változatban; pl. *Alexander B(artók) Torjai, Michael K(akas) Dálnoki, Johannes T(örök) Jástfalvi.*² A betűneves névformák tehát arról tanúskodnak, hogy a helynévi alapszavú nevek még az iskolai névhasználat szintjén sem a családnév helyébe, hanem melléje léptek, nem feledtették az eddigre már mindenkinek meglevő örökölt családnévét, hanem egy magasabb műveltségi szférához kapcsolódó identifikáció preferált kifejező eszközei voltak.

A háromelemű iskolai név másik változatában az eredeti családnév teljes alakjában megjelenik. Ez a XVII. század első felében még a betűneves formánál gyérebben bukkan fel és elsősorban a professzorok nevében. A már említett szatmári professzori listában 1611–50 között a következők olvashatók: *Johannes Mihályfi Ketskeméti, Caspar Korotz Szepesi, Nicolaus Kegyes Baranyai, Nicolaus Lázár Szatmári*, többségben azonban itt is a betűneves és a csak helynévi alapszavú változatok vannak. A kolozsvári unitárius kollégium fascikulusaiban mindhárom ilyen név professzoroké: *Nicolaus Beke Keopeczi, Johannes Szentkirályi Toros* (Törös), *Stephanus Szabo Vasarhelyiensis*. De a matrikulák diáknevei közt is feltűnik ez a névforma előbb szórványosan, a XVIII. század második felében már viszonylag gyakrabban, főleg az enyedi kollégium matrikuláiban, pl. *Samuel Gál Enyedi, Johannes Csóka Komáromi, Stephanus Ferenczi Dállyai, Michael Deső Krizbai* stb. 1740–80 között a helynévi alapszavú neveknek több mint fele már e háromelemű formában fordul elő, a helynév *-i* képzős formáját pedig gyakran váltja fel *de* prepozíciós kapcsolás; pl. *Andreas Hamar de Karatna, Gabriel Györgybíró de Létzfalva, Georgius Eczetes de Fogaras* stb.

A szatmári kollégium diáknevei közt ellenben ez a háromelemű névforma mindvégig messze elmarad a betűneves forma mögött. Még a XVIII. századból is kevés példa

idézhető innen: *Stephanus Varga Losonczi, Samuel Török Szathmari, Stephanus Barhász Tsengeri, Stephanus Hajdu Szathmari.*

Ez a névforma átmenetnek tekinthető a teljes fokú iskolai névről (helynévi alapszavú név + keresztnév) az általános névhasználati formára (családnév + keresztnév) való áttérés felé, tudniillik mindkettőnek az elemeit egyesíti magában.

4. Azokat, akik az iskolai helynévi alapszavú nevekben eleve családneveket láttak, két dolog befolyásolta: a családnevek hasonló helynevekből keletkezett típusa és a kételemű névforma hasonlósága. Noha a helynévi alapszavú iskolai neveknek és a családneveknek a viszonyára az eddig mondottak már több szempontból rávilágítottak, foglaljuk össze mégis azokat az érveket, amelyek az ellen szólnak, hogy az iskolai nevek családnevek volnának tekinthetők. Az iskolai nevek tömegesen abban a korban jelentkeznek, amikor már a magyar családnevek kialakulása, általánossá és öröklődővé válása – mai névtörténeti ismereteink szerint – lényegében befejeződött. Döntő bizonyítéknak tekinthető továbbá az, hogy a helynévi alapszavú nevek teljesen általános, homogén névtípusként jelentkeznek az iskolák minden diákjánál és tanáránál. Ismerve a családnevek változatos szemantikai típusait, az iskolai nevek szemantikai homogenitása is kizárja, hogy azonosítsuk őket egymással. Továbbá nyomon követhető az a változási folyamat, amely az iskolai névhasználatban a XVII–XVIII. században végbemegy és fokozatosan mind nagyobb teret enged a családneveknek, vele kombinálódik, majd végül fel is váltja az iskolai névhasználati formákat. A családnevektől az is megkülönbözteti az iskolai neveket, hogy származásnévi motivációjuk eleven, szervesen kötődnek viselőikhez – szemben a családnevekkel, amelyek öröklődésük folytán már elvesztették eredeti motivációjukat.

Az iskolai név eredeti származásjelölő funkciója azonban – úgy vélem – kibővült. Idővel a tanultság, a magasabb műveltség jelzésértékével, az értelmiségi elit presztízsével telítődött, hiszen a kollégiumok végzős diákjai közül sokan folytatták tanulmányaikat külföldi egyetemeken, s ez iskolai névhasználatuknak nemcsak folytonosságát, hanem még magasabb szintre emelkedését is biztosította. Az egyetemjárásból hazatérő akadémiták nagy része professzorként, rektorként ismét visszakerült a kollégiumokba vagy olykor párhuzamosan is egyházi vezető pozíciókat töltött be, tudósok, írók, koruk szellemi vezetői kerültek ki soraikból. Szellemi és társadalmi emelkedésükkel együtt emelkedett annak az eredetileg iskolai jellegű névtípusnak a tekintélye, amely tanulóeveikben, sőt esetleg értelmiségi pályájukon is elkísérte őket. Náluk az iskolai név vagy névcserével az eredeti családnev helyébe lépett vagy az iskolai névbe a családnevet is beépítő változatokban vált véglegessé. Erről tanúskodik a szatmári kollégium már fentebb említett rektorainak és professzorainak névsora, melyben 30 helynévi alapszavú kételemű név, 20 helynévi alapszavú betűneves meg 9 helynévi alapszavú és családneves háromelemű név van, vagyis kivétel nélkül mindnyájan megtartották tanárként is iskolai nevüket. Ugyanilyen jellegű neveket találunk a XVI–XVIII. századi akadémia unitárius értelmiségiek körében, pl. *Pécsi János, Enyedi György, Csanádi Pál, Ózdi Tamás, Torockai Máté, Bogáti Fazakas Miklós, Göcsi Nyírő Pál, Dálnoki Nagy Mihály, Árkosi Tegző Benedek, Kolozsvári Dimjén Pál* stb. (Kathona 1979).

Folytathatnánk a sort művelődéstörténetünk e korabeli legnagyobbjaival, tudniillik Károlyi Gáspár, Heltai Gáspár, Szenczi Molnár Albert, Apácai Cseri János, Misztótfalusi Kis Miklós, Bencédi Székely István, Baranyai Decsi János, Pápai Páriz Ferenc, Baróti Szabó Dávid stb. neve mind iskolai névből ered.

A helynévi alapszavú iskolai nevek tehát a magas műveltségű értelmiségiek rétegében családnevesülhettek és a helynévből keletkezett családnévtípus XVI-XVIII. századbeli gyarapodását – a be- és áttelepülések mellett – a leginkább táplálták. Névtörténeti és művelődéstörténeti jelentőségük egyaránt javallja, hogy jobban számon tartsuk őket.

Jegyzetek:

¹ A nagyenyedi Bethlen Kollégium diákjainak matrikuláit (aláírási jegyzőkönyveit) a XVII-XIX. századból JAKÓ ZSIGMOND és JUHÁSZ ISTVÁN tette közzé e nagyjelentőségű erdélyi iskola történetét, diáktársadalmának életét bemutató kötetben I. JAKÓ-JUHÁSZ 1979; – A Szatmári Református Kollégium anyakönyveit BURA LÁSZLÓ adta közre I. BURA 1994a és dolgozta fel I. BURA 1994b – A kolozsvári unitárius óvári iskola diáknévanyagot is tartalmazó fascikulusait (napló- és számadásszerű feljegyzések) szintén a Fontes Rerum Scholasticarum sorozatban adták ki I. DOMÁNYHÁZI-LATZKOVITS 1997. – A dolgozatban idézett nevek e kiadványok közlésformáiban szerepelnek.

² A felhasznált forrás ezeket zárójelben feltünteti (JAKÓ-JUHÁSZ 1979: 93).

Hivatkozott irodalom:

- BURA LÁSZLÓ 1994a. *Szatmári diákok 1610–1858*. Fontes Rerum Scholasticarum V. Szeged
- BURA LÁSZLÓ 1994b. *Szatmári Református Kollégium és diákjai (1610–1852)*. Erdélyi Tudományos Füzetek 217. sz. Kolozsvár.
- DOMÁNYHÁZI EDIT-LATZKOVITS MIKLÓS 1997. *Fasciculus rerum scholasticarum Collegii Claudipolitani Unitariorum. 1626–1648*. VII/1. Szeged.
- B. GERGELY PIROSKA 1998. Protestáns felekezetek keresztnévhasználata a XVII. század első felében. In: *Tanulmányok a magyar nyelvről*. Szerk. H. VARGA GYULA. Acta Academiae Pedagogicae Agriensis. Nova Series Tom. XXIV. 136–55.
- HAJDÚ MIHÁLY 1997. *A középmagyar kor személynévtörténete*. Akadémiai doktori értekezés (kézirat).
- JAKÓ ZSIGMOND 1979. A Bethlen Kollégium diáktársadalma a feudalizmus korában. In: *Nagyenyedi diákok 1662–1848*. Kriterion Kiadó, Bukarest. 41–80.
- JAKÓ ZSIGMOND-JUHÁSZ ISTVÁN 1979. *Nagyenyedi diákok 1662–1848*. Kriterion Kiadó, Bukarest.
- KATHONA GÉZA 1979. Erdélyi unitárius tanulók külföldön. *KerMagv.* 30–9.
- ÖRDÖG FERENC 1982. A puszta helynevekből keletkezett családnevek kérdéséhez. *Magyar Nyelvőr* 106: 484–6.
- ÖRDÖG FERENC 1997. Helynevekből keletkezett családnevek -i képzővel és anélkül. In: *Az V. Magyar Névtudományi Konferencia előadásai*. Szerk. B. GERGELY PIROSKA ÉS HAJDÚ MIHÁLY. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 209. sz. 77–83.

B. GERGELY PIROSKA

HÁROM BEREGI FALU CSALÁDNEVEI¹

Csarodát először 1299/1435-ben említik először *Charnavoda* formában (FNESz. I. 308). Lakosainak száma 2002. október 25-én 649 fő volt. Ezek 185 féle nevet viselnek. Hete és Fejércse 1977-ig két község volt; lakos még egyesítve is 317 fő, és 81 féle nevet visel.

¹ A gyűjtés és feldolgozás az OTKA T 032 868. számú pályázat keretében történt.